

"ТАВАН ХАЛАХАМА ЮРРАМПА САВАНТАРАП ТЕТТӘМ"

**Ираида Петрова-Нарс сыравса пурнаҗәнчи
эпир пәлмен самантсем.**

"Кукасейрен мән

Айбу илтнине,
мәлу пәлнине

ЛВУТЭ-ЭП, СМВАЗ.
Ан 7Э7ф /музуу сәһифә/.

Сапла сыраты "Савнипе Кришна" савалла юмаһәнче җывашсен палла писателә Ираида Петрова-Нарс. Унын "Телейпе Илем" трагедийә Җаваш академи драма театрән репертуарәнче нумай вәхәт хушши пулла.

Пәлхар-җаваш халәхән хән-хурла пурнаҗ сүлне сүтатса паракан малтанхи произведенисен шүтне кәрәсә сәк паха ессем.

Ираида Алексеевна Петрова-Нарс 1913 сүлта халхи Пушкирт Республики Пишпүлек районәнчи Йәшпулак яләнче вәрентекенсен сәмийнче сурална. Пулас сыравса ашшә - Алексей Петрович Петров 1911 сүлта күршә ял шкуләнче еслеке Е. В. Семеновна качча илет. Елизавета Васильевна Тутар Республикинчи Пүркелте кун сүти курна, вәсен йәхне Чилек /витре - тугарла/ тесе чәннә.

Таҗта та илсе ситерет, темәнле хән-хур та кәтаратъ И. Петровна араскалә. Анча та пурнаҗа юратни, амәшәнни пек теветкелләхә, Туря пани, тәван халәхән сирәп тымарә йна сүхалма, пу сума паман. Иккәрәх ашшәне сүхатса тәләха юлла ача нумай йывәрләх түсет, граждән вәрсине высләх сүләсем витәр тухатъ. Хәйән 12 тултаричәнчи пурнаҗә ситәнчән вәл "Татюк" ялла автобиографиллә повесре тәплән сырса кәтарти. "Ку кәнекере пусран юри шухәшласа калани нимән те сук, - тет автор. - Анне сәнарне кәна эпә апа тесе сүртәм. Ытти пурте тәрәс".

Амәшәне пәр тәваннин хәрә Феодосия Ивановна Шихранова /Верялова/ каланә тәрәх, 20-мәш сүлсенче Райкка /Ираидәна тәванәсем сапла чәннә/ Пүркеләнче җылай вәхәт пурәннә. Сакна Ираида Алексеевнә аса илвәссем те сирәплетәсә: "Эпә 1926 сүлта кукасейсем патне пытам. Килте пурәнма май суккине. Атте тәван марччә. Анне те мана юратман". Унын сурални яләнчен пите сәмрайла тухса кайма тәр килнә.

Пүркеләнче пәчәк Райкка йшә кәмәплә кукамәшәне кукашшән киләнче пурәннә, йшлә тәванәсемпе, ялти йтти ачапәчапа туслашса, выласа-кулса чунне сирәплетнә. Кәске хушәрах уншән Пүркел тәван кәтес пулса тәнә. Кунта вәл пәлУшән сүнакан сәмрайкәсемпе паллашнә. Сапла вара вун виссәри хәр ача Хусан педтехникумне кәнә. Җаваш патшаләх гуманитарни институтчән архивәнче упранакан автобиографийәнче Нарс сапла сыраты: "Виссә курс пәтерсен Шупашкарти театр студине куэрәм, унтан Мускаври театр техникумне /халхи ГИТИС/, кайран Ленинградри консерватори сүмәнчи музыка училишинчен вәренсе тухрам". Вәрсә сүләссәнче концерт бригадисемпе фронтра пулла. Блокадәран Ленинградри 47-мәш заводпа пәрле Оренбурга лекнә. 1947 сүлта Мускав обласәнчи Калининград хулинче пурәнма тытәннә. Мускаври радиопа юрәсем юрланә.

"Элә ачаранах юрлаттам. Сәссәма та мухтатчәс. Ытти халәха хамәр тәван юрәпа паллаштарйи, тәван халәхәма юррәмпа савантарәп теттәм. Юрлама вәренсе пәтерсе пыраттам... манән сәсә пәтсе ларчә. Сәссәм... сук". Пурнаҗәнчи чи йывәр тапхәрта И. Петровна тәван чәлхе "пулшатъ". Пәтәм чүнәнче кашланә туйәмәсене сәсәпа калайманран вәл хут сине сырма тытәнәт. Сәкәнтан унын сыравса пурнаҗә пусланатъ. Пәрремәш сәввинә 1955 сүлта "Тәван Атәл" журналта пичетлет.

Ираида Петровән чи пәлтерәшлә ессем - "Телейпе Илем" историллә трагеди тата "Савнипе Кришна" юмах. Вәсенә иккәшнә те сәвәласа сырнә. Сәк произведенисенче ессем Х әмәрти Атәл си Пәлхар патшаләхәнче пулса иртәсә.

Пәлхар патши Алмуш ислам тәнне йшәнас тесе Багдад халифәчәне сүхәнәт. Анча хура халәх унпа киләшмен, пурнаҗән хәнәхнә йәркине улштарман, пәлхава сәкленнә. Иртнә әмәрән 60-мәш сүләсенче җылай әсчах әсләләх конференцийәсенче җавашсем әстан пулса кайнине сүтсе явнә. Анча сирәп хурав парайман. И. Петрова-Нарс хәйән хайләвәсем урла түррәмәнех сапла калатъ: Х-мәш әмәрте ислам тәнне хулар пәлхарәсем кәна йшәннә. Ялсенчи халәх хәйән тәнне улштарма киләшмен, җавашах пулса юлла. XX әмәр варринче кун пек пәтәмләтүсем тума сәмәлах пулман. Вәл вәхәтра пәлхар историнә тәплән тәпчәсе сырнә кәнекәсем сайра тухнә.

Җәнахах та сыравса сүлне ачаранах йәркеләннә җавашләх усса пынә. "Татюк" повесре автор ик-виссә тәлте пәчәк хәр ачан хурт пусрирен тунә мәя пурри пирки асәнәт: "Мәяна кукамай парнеләсе куәхасран сүхса ячә", - тет. Тәхәр ялти йшлә пәлхар яләшәсем тәләнче халә те каури раковинисем тупнассә. Вәсемпе пәлхарәсем пин сүл каялла укса вырәнне уса курнә. Пирәнәнче ача ан куәхәтәр тесе хурт пусри сәкса ярас йәла паянхи кунчәнех упранатъ. Тавра курәмә йәркеләннә вәхәтра Райкка Пүркеләнче, Тәхәр ялта җылай вәхәт пулатъ, сүллахи вәхәтәсене йәлтах кунта ирттерет. Пушә чух кукашшәне каләсса ларнисәне сине-синәх асәнәт сыравса. "Манән кукасей ескәсенче тәванәсене хисәплесе, тав туса сәврәм-сәврәм юрә хайлама йтла та йстаччә. Килте чух пире, ачасене, тәләнмәллә сәвәланә легендәсем юрла-юрла каласа паратчә". Чилек Вассин йвәллә Мәкәте те сапла тәрлә халап-юмах яма, вәсенә юрласа кәтарта пуларнә. Ираида Мәкәте кука-

шәпе мән виличчен пите туслә пулла. Ялан Пүркеләнә, кайран Семеновсем Кәсән Пүркеләнә куссан унта килсе сүрәнә. Пүркеләнче Чилексенә хирәсәх пәтәм Тәхәр яләне палла халапсә Ятман пурәннә. Вәл нимәнле кәске те сырса кәларман, анча Пүркеләсем халапсә Ятмана халә те асәнасә. Тен, Ираидәна та унын халапәсене итләме түр килнә?

Нарсән җавашсен авалләхәне сүхәннә туйәмәсем Пүркеләнчәх йәркеләннинә унын кәнекисәнчи героисән ячәсем те сирәплетәсә, мәншән тәсен вәсем сәк ялта пурәннә сынсен ячәсем: Ятман, Тяхха, Тяпәл, Ситта т.ыт.те. "Савнипе Кришна" юмахра Чилексен йәхә "йәпкән хура" пулнинә Инди сынни Кришнаран ерчәсе кайнине сүхәнтаратъ автор. Ку, паллах, шитә хәватлә үстерсе калани. Анча та Ф. И. Шихранова йлантарнә тәрәх, Семеновсен несәләнче җәнахах та чикәнсем пулла тет.

Сырма та И. Петрова анатри чәлхәпе сырнә. Писатель кун-сүлә пите тумхахла пулла. Анча та вәл тәван әнәпе сүхәнәва татман. Кәсән Пүркеләнчи Н. В. Семенов кукашә валли "Татюк" повесә Г. Т. Тимофеевнә "Тәхәрәл" кәнекине пичетрен тухнә-тухман автограф лартса илсе ситернә. Халә сәк кәнекәсем Пүркел шкулән музейәнче упранәссә.

Ентешәмәрән әмәчәсем тата та пысәк пулла. Анча 1974 сүлта вәл пите йывәр чирлет те мән сәре кәриччен /1983 с./ сывалаймасть.

М. ВЕРИЯЛОВ.

Тугарстан,
Йәва районә, Пүркел.